

Наталія Клименко

СУТНІСТЬ ТА ВИДИ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНИХ СТИЛІВ ПОВЕДІНКИ ЖІНОК

Клименко Наталія. Сутність та види особистісно-професійних стилів поведінки жінок.

Вступ. Всесвітня трансформація процесів суспільного життя, соціальна напруженість та перебудова гендерних стереотипів впливають на процеси розширення рольового репертуару жінок та активне їх включення в соціально-економічне життя. Це потребує дослідження сутності та видів особистісно-професійних стилів поведінки жінок.

Мета дослідження. На основі аналізу вітчизняних та зарубіжних джерел дослідити зміст, види та значення особистісно-професійних стилів поведінки жінок.

Результати дослідження. Проаналізовано зміст життєвих сценаріїв особистості. Розглянуто сутність особистісно-професійних стилів поведінки як виду особистісних стилів жінок, детально описано їх види. Визначено роль особистісно-професійних стилів поведінки жінок в їх професійній діяльності.

Висновки. Отримані дані можуть бути корисними для психологічного забезпечення професійної діяльності жінок в організації (у процесі проведення психологічного консультування і тренінгових програм).

Ключові слова: жінки, життєві сценарії, життєві сценарії жінок, особистісні стилі взаємодії з іншими людьми, особистісно-професійні стилі поведінки, стилі поведінки у професійній діяльності, гендерні стереотипи.

Klymenko, Natalia. The nature and types of women's personal and professional behavioral styles.

Introduction. The global transformation of the public life as well as social tension and the restructuring of gender stereotypes affect the role repertoire of women and their active inclusion in socio-economic life. This requires studying the nature and types of women's personal and professional behavioral styles.

Aim. Based on the analysis of Ukrainian and foreign sources, to explore the content, types and significance of women's personal and professional behavioral styles.

Results. The author has analyzed the content of personal life scenarios and the nature, types and role of women's personal and professional behavioral styles.

Conclusions. The findings can be helpful in giving psychological support for women's professional activities, in particular in providing psychological counseling and training programs.

Key words: women, life scenarios, women's life scenarios, personal interaction styles, personal-professional behavioral styles, professional behavioral styles, gender stereotypes.

Клименко Наталія. Сущность и виды личностно-профессиональных стилей поведения женщин.

Вступление. Всемирная трансформация процессов общественной жизни, социальная напряженность и перестройка гендерных стереотипов воздействуют на процессы расширения ролевого репертуара женщин и активного их включения в социально-экономическую жизнь. Это требует исследования сущности и видов личностно-профессиональных стилей поведения женщин.

Цель исследования. На основе анализа отечественных и зарубежных источников исследовать содержание, виды и значение личностно-профессиональных стилей поведения женщин.

Результаты исследования. Проанализировано содержание жизненных сценариев личности. Рассмотрена сущность личностно-профессиональных стилей поведения как вида личностных стилей женщин, детально описаны их виды. Определена роль личностно-профессиональных стилей поведения женщин в их профессиональной деятельности.

Выводы. Полученные данные могут быть полезными для психологического обеспечения профессиональной деятельности женщин в организации (в процессе проведения психологического консультирования и тренинговых программ).

Ключевые слова: женщины, жизненные сценарии, жизненные сценарии женщин, личностные стили взаимодействия с другими людьми, личностно-профессиональные стили поведения, стили поведения в профессиональной деятельности, гендерные стереотипы.

Вступ. Суспільні трансформаційні процеси вимагають від жінок швидкої адаптації до змін, соціально-економічної ефективності та активної поведінки, що суперечить гендерним стереотипам стосовно ролі жінки в суспільстві та родині, де жінці відводиться більш пасивна роль. Сьогодні відбувається певна перебудова гендерних стереотипів і все більше жінок обіймають керівні посади та

опановують так звані «чоловічі» професії. Але подолання «гендерних стереотипів» – справа не одного дня. Незважаючи на нові можливості, старі форми «рекомендованої» поведінки можуть підсвідомо впливати на жінок і створювати внутрішні конфлікти, бути джерелом психологічного напруження та впливати на самооцінку, особливо в контексті економічної соціалізації жінок та їх включення в соціальне та професійне життя.

Фахівці з транзакційного аналізу вважають, що в дитинстві людина несвідомо формує свій життєвий сценарій та протягом життя підтверджує прийняті в дитинстві сценарні рішення. Життєвий сценарій відображається у поведінці та висловлюваннях людини, тому дослідження особистісно-професійних стилів поведінки висвітлює певні сценарні патерни.

Дослідження окремих аспектів особистісно-професійних стилів знайшли відображення в роботах зарубіжних (Берн, 1999; Стюарт & Джойнс, 1996; Макаров & Макарова, 2008; Штайнер, 2019; Дж. Хей, 2020; та ін.) та вітчизняних (Гіренко & Котелюх & Петленко, 2015; Жебелева, 1997; Костіна, 2011 та ін.) авторів. Висвітленню питання гендерних стереотипів та гендерної складової життєвого сценарію присвячені роботи зарубіжних фахівців (Вікофф, 2019; Макаров & Макарова, 2008 та ін.) та вітчизняних (Костіна, 2019; Бондар, 2018 та ін.) вчених.

Разом із тим практично не досліджені сутність та види особистісно-професійних стилів поведінки жінок та їх роль в діяльності організації.

Мета дослідження. На основі аналізу вітчизняних та зарубіжних джерел дослідити: 1) особливості життєвих сценаріїв жінок; 2) сутність особистісних стилів поведінки жінок; 3) види особистісно-професійних стилів поведінки жінок; 4) роль особистісно-професійних стилів поведінки жінок в діяльності організації.

Результати дослідження та їх обговорення.

На основі аналізу вітчизняних та зарубіжних джерел нами були проаналізовані, насамперед, особливості **життєвих сценаріїв жінок**.

Сьогодні ми можемо спостерігати світову перебудову культурних стереотипів маскулінності-фемінінності. Відбувається ломка традиційної системи статевих ролей і відповідних їй культурних стереотипів. Ідеали маскулінності і фемінінності стають доволі суперечливими (Фалько, 2015). Автор зазначає, що відповідно до ідеалу «вічної жіночності» моралі XIX ст., жінка має бути ніжною, гарною, м'якою, лагідною, але водночас пасивною і залежною, дозволяючи чоловікові почувати себе по відношенню до неї сильним і енергійним. Ці якості і сьогодні високо цінуються, складаючи ядро чоловічого розуміння жіночності. Але в жіночій самосвідомості з'явилися також нові риси: щоб бути з чоловіком на рівних, жінка повинна бути розумною, енергійною, завзятою, тобто володіти деякими властивостями, які раніше становили монополію чоловіків (Фалько, 2015).

Досліджуючи соціальну психологію бідності, В. Васютинський (2016) зазначає, що чоловікам притаманне більш активне рефлексування своїх почуттів, яке поєднується з орієнтацією на діяльні способи досягання результату. Натомість жінки охочіше обирають помисливо-захисні шляхи ціннісного орієнтування (Васютинський, 2015). Васютинський (2015) пропонує розглядати «жіночу» функцію як стабілізаційну (плекання й утримання наявних цінностей), а «чоловічу» – як трансформаційну (підготовку до ціннісних змін та здійснення їх).

О. Боднар (2018), досліджуючи типи жіночої ідентичності, описує два типи жіночої ідентичності: «Ділова Жінка» і «Берегиня». Боднар (2018) зазначає, що невід'ємною складовою образу «Берегині» є роль господині дому, опікунки родини та хранительки «родинного вогнища» (Боднар, 2018). Виходячи з цього, плекання та утримання вже наявних цінностей цілком природне для жінки. Боднар (2018) відмічає, що опанування ролі «Ділової жінки» та досягнення успіху в професійній кар'єрі є складним завданням для неї, оскільки, незважаючи на економічну конкуренцію та бюрократичні перешкоди, принципи рівноправності, жінці доводиться долати гендерні стереотипи та проривати бар'єри гендерної нерівності (феномен скляної скелі, липкої підлоги, скляних стін) (Боднар, 2018).

У свою чергу, М. Мердок (2021) зазначає, що жінки бояться влади у зовнішньому світі за браком знання, відсутністю підтримки та гендерних стереотипів, які були у їх сім'ях по відношенню до жінок, які мають владу. Мердок (2021) наголошує, що сучасні жінки втягнуті у нескінченну боротьбу за те, щоб знайти примирення щодо прагнення до влади та впливу у зовнішньому світі зі своїм прагненням до відносин. На її думку, суспільство говорить жінкам, що вони повинні цінувати саме відносини між людьми, а не владу і вплив на інших. Ця модель поведінки закладається у ранньому дитинстві і продовжується у дорослому житті жінки, в її сім'ї та кар'єрі. У жінок виховують очікування, які формуються під впливом культури та сім'ї, що їх завдання – сприяти росту можливостей та впливу

інших (начальників, чоловіків, синів), а не себе самих. М. Мердок (2021) підтримує ідею про те, що жінки побоюються, що якщо вони будуть добиватися влади, їх будуть вважати егоїстками, які нехтують сім'єю (Мердок, 2021).

На нашу думку, подолання гендерних стереотипів та досягнення успіху в соціальній та професійних сферах життя лежить за межами жіночих життєвих сценаріїв. Засновник транзакційного аналізу Е. Берн (2018) вважав, що для того, щоб отримати свободу та незалежність від «написаного» у дитинстві життєвого сценарію, необхідно зміцнювати автономію, яка, на його думку, складається з трьох аспектів: усвідомленості, спонтанності та інтимності.

Е. Берн (2018) наголошував, що сценарій – це підсвідомий життєвий план людини, що визначає її дії, вчинки, думки, який програється дорослою людиною протягом її життя. На думку Берна (1999), сценарій визначає, за яку людину ви вийдете заміж, яку роботу ви будете виконувати, як ви помрете, і хто буде там, коли ви це зробите. Він визначає, ви є переможцем чи переможеним, досягнете успіху чи ні в своїй професії, чи будете ви мати довгострокові відносини, що задовольняють вас, або ж будете неодноразово розчаровані в коханні. Він визначає, чи будете ви з задоволенням озиралися на своє життя або будете хронічно нещасні (Берн, 1999).

Проблематикою дослідження «жіночих» та «чоловічих» сценаріїв у рамках теорії транзакційного аналізу займалася Х. Вайкофф (2019). Дослідниця зазначає, що жінки і чоловіки соціалізуються, щоб розвивати певні частини своєї особистості, водночас пригнічуючи розвиток інших частин. Таке програмування сприяє визначеному, неприродному і повторюваному способу дій у житті (Х. Вайкофф, 2019). Вайкофф (2019) зазначає, що особливо нездоровим результатом такого чоловічо-жіночого статевого програмування є те, що в людях створюються прогалини, які обмежують їхній потенціал становлення цілісними особами (Вайкофф, 2019).

Отже, усвідомлення своїх несвідомих моделей поведінки, стилів взаємодії з іншими людьми та станів Я (Его-станів) може стати першим кроком на шляху свободи від деструктивного сценарію та авторства власної долі.

Слід зазначити, що таке усвідомлення елементів свого несвідомого життєвого сценарію можливе через дослідження особистісних та особистісно-професійних стилів поведінки. Розуміння своїх особистісних та особистісно-професійних стилів поведінки може допомогти жінці відкоригувати деструктивні патерни своєї поведінки, вийти за межі гендерних стереотипів та сценарних обмежень, а також свідомо спрямувати свої дії на досягнення соціального та професійного благополуччя.

На думку деяких дослідників, останні роки спостерігається значна еволюція розуміння явища соціально-психологічної адаптації, яка пов'язана із загальним зміщенням інтересу дослідників від сфери психічних відхилень до розгляду здорової особистості (Гіренко & Котелюх & Петленко, 2015). Тобто відбувається все більше розведення понять пристосування і власне адаптації, рух від пасивного пристосування до побудови системи продуктивної взаємодії особистості і середовища. Вчені все частіше звертають увагу на проблеми загальної «адаптації до життя», аналізують індивідуальні способи та стратегії поведінки (Гіренко & Котелюх & Петленко, 2015).

Для дослідження **особистісних стилів взаємодії** з іншими людьми пропонуємо звернутися до концепції «Его-станів», яка була розроблена Е. Берном (1999) як модель особистості, що заснована на станах «Я», які можуть бути змодельовані у структурному і функціональному плані.

Структурна модель «Его-станів» показує, що являє собою кожний зі станів «Я» (Структура = «Що?» = Зміст). Функціональна модель виявляє ряд різновидів основних «станів Я», показує, як люди їх використовують (Функція = «Як?» = Зміст) (Стюарт & Джойнс, 1996).

Кожному із станів «Я» відповідають відповідні думки, відчуття та поведінка, які проявляються у взаємодії з іншими людьми. Функціональна модель «Его-станів» має п'ять різновидів станів «Я»: «Батько-Контролер»; «Батько-Вихователь»; «Функціональний Дорослий»; «Природна Дитина»; «Адаптивна Дитина».

Розглядаючи модель «Его-станів», Дюсе (2016) представив «гіпотезу сталості», яка нагадує закон «сполучених посудин» Паскаля: загальна доступна кількість енергії у людини для різних Его-станів є постійною. Іншими словами, якщо людина вкладає більше енергії в один «Его-стан», це автоматично зменшить кількість енергії, доступної для інших. Тому, наприклад, якщо хто-небудь вкладає більше енергії в «Турботливого Батька» («Батька-Вихователя»), він помітить, що у нього залишається менше енергії для «Структуруючого Батька» («Батька-Контролера») (Дюсе, 2016). Це важлива модель для розуміння своїх станів і можливості усвідомленої зміни стилю поведінки.

Досліджуючи концепцію «Его-станів», Дж. Хей (2020) ввела поняття «Особистісні стилі». Хей

(2020) зазначає, що ці п'ять різновидів станів представлені по-різному у різних людей. Вони складають особисте сполучення стилів поведінки: «Батько-Контролер»; «Батько-Вихователь»; «Функціональний Дорослий»; «Природна Дитина»; «Адаптивна Дитина».

Хей (Хей, 2020) розробила опитувальник «Особистісні стилі» з використанням «Функціональної моделі станів «Я», завдяки якому можна отримати особистісний профіль людини і дослідити особистісні стилі взаємодії (поведінкові «Его-стани»).

Отже, розглянемо п'ять особистісних стилів поведінки:

«Батько-Контролер» – позитивна сторона цього особистісного стилю: встановлення правил взаємодії, особистісних кордонів, твердість, рішучість, контроль виконання домовленостей. Негативна сторона – «командування» та «придушення» інших людей. Ставлення до інших як до «дітей».

«Батько-Вихователь» – піклування про інших і самого себе, уважність, схильність допомагати іншим. Надмірне занурення у цей стан робить людину нав'язливою, з гіперопікаючою поведінкою. Така людина позбавляє іншу людину можливості самостійно рости і розвиватися.

«Функціональний Дорослий» – логічне мислення, розум, бачення причинно-наслідкових зв'язків, вирішення проблем та прийняття рішень, аналіз «тут і зараз». Надмірне використання цього «Его-стану» робить людину нудною і занадто логічною. Така людина аналізує все занадто серйозно.

«Природна Дитина» – під впливом цього «Его-стану» людина відчуває свої потреби і проявляє справжні почуття, наповнена творчою енергією. Часто діє імпульсивно. Проявляє відчуття радості, захоплення та дружелюбність. Але надмірне перебування у стані «Природної (вільної) Дитини» може бути розцінене іншими людьми як несерйозність та надмірна емоційність.

«Адаптивна Дитина» – така людина швидко пристосовується до вимог оточуючого середовища, вона привітна і знає, як поводитися у суспільстві. Людина поводить «як потрібно», а не «як хочеться». Якщо занадто захопитися цим поведінковим стилем, то можна відчути відсутність свободи і неможливість отримати бажане. Така людина в очах оточуючих часто виглядає невпевненою в собі.

Х. Вайкофф (2019), аналізуючи жіночі статеві ролі, зазначає, що жінки запрограмовані бути продуктивною половинкою, що доповнює чоловіка. Вона говорить, що чоловіки, у цьому разі, нагадують порожні вази, які жінки повинні заповнити й зробити цілими – і в жодному разі не навпаки. На її думку, жінки навчаються пристосовуватися. Їм «наказують» мати сильного «Турботливого Батька» («Батька-Вихователя»). Їхнє завдання – виростити дітей, піклуватися (особливо про «своїх» чоловіків) і виховувати. А мати сильного «Дорослого» жінкам зовсім не потрібно (Вайкофф, 2019). Вайкофф (2019) відмічає, що загальний сценарій для жінок задуманий суспільством так, щоб вони відчували себе безсилими. Мовою транзакційного аналізу це означає, що жінки не мають сили «Дорослого», тому стикаються з труднощами у прийнятті відповідальності за власні рішення та дії (Вайкофф, 2019).

Автор моделі «Функціональної плавності» С. Темпл (2002) висуває ідею про те, що в ході звичайного дня і коли люди знаходяться в контакті зі своїми ресурсами, вони використовують свої «позитивні», більш ефективні моделі поведінки для побудови інтеракцій, зустрічей і відносин. Але коли вони в стресі, не в контакті зі своїми ресурсами або якщо доступ до ресурсів утруднений, люди мимоволі вдаються до неефективних моделей. Темпл (2002) зазначає, що всі люди використовують ці п'ять елементів поведінки, щоб вижити і виховати наступне покоління. Залежно від географії, культури та інших факторів люди використовують їх по-різному. Баланс енергії серед них також буде змінюватися не лише через ці фактори, але через те, що вимоги життя змінюються з кожним днем, навіть з кожним моментом, і люди різні.

Вона наголошує, що модель «Функціональної плавності» стоїть окремо і є моделлю соціального функціонування людини зі своєю власною термінологією, яка не згадує батьків, дорослих чи дітей. Ця модель спрямована на усвідомлення людиною своєї соціальної поведінки. С. Темпл (2002) включила до своєї моделі позитивні та негативні прояви «Его-станів» («Батька» та «Дитини»), тому вона говорить не про п'ять, а вже про дев'ять режимів поведінки і наголошує на тому, що йдеться саме про поведінку людини, а не про людину. Ця модель спрямована на усвідомлення людиною своєї соціальної поведінки і допомагає виростити практичну та оптимістичну самосвідомість, яка мотивує значні зміни в поведінковій ефективності (Темпл, 2002).

Отже, дослідження особистісного стилю поведінки може допомогти жінкам усвідомити свою соціальну поведінку та підвищити самосвідомість, що допоможе побудувати ефективної взаємодії з іншими людьми та досягненню поставлених особистих та організаційних цілей.

Для дослідження стилів поведінки у професійній діяльності Дж. Хей (2020) ввела поняття «Робочі стилі» (Дж. Хей, 2020) і також розробила опитувальник. В основі «Робочих стилів», за Дж. Хей

(2020), лежить концепція драйверної поведінки Т. Кейлера (Дж. Хей, 2020).

Поняття директивної поведінки (драйверу) було введено Т. Кейлером (1974) на основі ідеї Е. Берна (1999) про те, що сценарій може програватись протягом коротких проміжків часу. Драйвер – це характерний набір поведінкових реакцій, що розгортаються у часовому проміжку до декількох секунд (Стюарт & Джойнс, 1996). З роками ця концепція перетворилася на простий набір з п'яти характерних стилів поведінки. Їх назвали драйверами, щоб підкреслити їх «компульсивний» і нав'язливий початок, особливо, коли людина знаходиться у стресі. Драйвери – це несвідомі спроби поводитися так, щоб отримати визнання іншими, вони також є запрограмованими реакціями на послання, які людина отримала від значущих людей в минулому (Дж. Хей, 2020). В. Макаров і Г. Макарова (Макаров & Макарова, 2008) зазначають, що, спостерігаючи за драйверами, можна дослідити сценарну поведінку. Відповідно, вміння дослідити драйверну поведінку дозволяє за короткий час дізнатися багато інформації про свій життєвий сценарій (Макаров & Макарова, 2008).

Драйвери отримали назву у відповідності до своїх характеристик: «Будь досконалим» («Beperfect»), «Радуй інших» («Pleaseothers»), «Намагайся» («Tryhard»), «Будь сильним» («Bestrong»), «Поспішай» («Hurry»). Більш за все ці драйвери проявляються у поведінці, кожна людина використовує їх протягом життя не тільки як несвідомі моделі сценарної поведінки, а і як «Робочі стилі». В. Макаров та Г. Макарова (Макаров & Макарова, 2008) зазначають, що слово «драйвер» (driver) у перекладі з англійської – кучер. «Драйвер» нібито «сидить на козлах та слідкує» за дотриманням сценарію та вмикається в певних ситуаціях і спрямовує людину у бік запланованої поведінки. Саме «драйвер» штовхає людину на сценарну поведінку і дає їй за це відчуття благополуччя. «Ти благополучний, коли дотримуєшся сценарію» (Макаров & Макарова, 2008). Т. Кейлер кожному драйверу дав назву у вигляді позитивного батьківського наказу (контрнаказу): «Будь досконалим», «Радуй інших», «Намагайся», «Будь сильним», «Поспішай».

П'ять драйверів тісно пов'язані з типами сценарних патернів (Макаров & Макарова, 2008) (Табл. 1).

Таблиця 1

Співвідношення драйверів і сценарних патернів

<i>Головний драйвер</i>	<i>Сценарний патерн</i>	<i>Сценарне переконання</i>
«Будь досконалим (кращим)»	Поки не (міф про Геракла)	Я не можу мати те, що хочу, поки не заплачу за це дуже велику ціну
«Радуй інших»	Після (міф про Дамокла)	Я можу радіти сьогодні, але завтра я повинен буду заплатити за це
«Будь сильним»	Ніколи (міф про Тантала)	Я ніколи не отримую того, чого більш за все прагну
«Намагайся»	Завжди (Арахна)	Я повинен завжди залишатися у цій ситуації
«Радуй інших + Намагайся»	Майже 1 (міф про Сізіфа)	Я мало не досягнув успіху
«Радуй інших + Будь досконалим»	Майже 2 (міф про Сізіфа)	Я все ще не досягнув успіху
«Радуй інших + Будь досконалим + Поспішай»	Відкритий кінець (міф про Фалемона і Бавкіду)	Моя роль закінчена, і я не знаю, що тепер робити

Драйвер «Поспішай» не пов'язаний зі сценарієм напряму, це другорядний драйвер, який більш за все використовується для підкріплення основного.

Зазначимо, що поняття Дж. Хей (2020) «Робочі стилі» не зовсім відповідає сутті концепції драйверної поведінки Т. Кейлера (1974). Адже драйверна поведінка проявляється на лише в професійній сфері, а й у особистому житті людини. Тому пропонуємо використовувати поняття **«особистісно-професійні стилі поведінки»**.

Розглянемо п'ять особистісно-професійних стилів поведінки детальніше.

«Будь досконалим (кращим)» – людям з цим провідним драйвером характерні такі риси як методичність, надійність, точність. Їм властиве прагнення до високих стандартів виконання будь-якої діяльності. Саме через ці стандарти, які є зазвичай завищеними, у них можуть виникати конфлікти з

оточуючими. Стосовно себе ці люди також висувають занадто високі вимоги: якщо вони не змогли зробити щось «бездоганно», то досить сильно дорікають собі за власні помилки. Через бажання зробити якнайкраще такі люди можуть зривати строки виконання роботи: хочуть щось доробити, покращити тощо. У результаті робота виконується невчасно. Для людини, що має цей драйвер за головний, важливо бути кращою за інших. Тому вона і висуває до себе такі високі вимоги: я можу бути кращою лише тоді, коли буду виконувати бездоганно свою роботу (доручення, хобі, навчання тощо). Таким людям властиве планування своєї діяльності, але ці плани не завжди втілюються у життя як такі, що не відповідають завищеним стандартам.

«Радуй інших» – для людини, у якої цей драйвер є головним, властиве прагнення до того, щоб навколо все було спокійно, добре, безконфліктно. Провідною детермінантою для цього драйверу є бажання подобатись іншим, причому часто будь-якою ціною, навіть за рахунок знецінювання власних переживань та прагнень. Поведінка таких людей обумовлена пошуком підтримки та схвалення з боку оточуючих. Вони не просять про допомогу чи задоволення власних потреб у оточуючих, через очікування, що оточуючі мають самостійно здогадатись, чого вони насправді бажають. Такі люди спрямовані на надання допомоги іншим, часто забуваючи про власні потреби. Провідною потребою для людини із драйвером *«Подобайся іншим»* є спілкування. Саме в спілкуванні вони можуть отримувати «психологічне визнання» своєї особистості.

«Будь сильним» – людина, котра має цей драйвер, демонструє такі риси як раціональність, інтегративність, чіткість у виконанні завдань, силу, витривалість. Вона працює у напруженому графіку, використовуючи всю свою витривалість. Через такий спосіб роботи у неї може виникати стрес, фізичне перевантаження. Також проявом цього драйверу є «заборона» на почуття: власні та почуття інших людей. Головним для неї є виконання роботи, навіть ціною фізичного виснаження. Ігнорування власного тіла і тілесних відчуттів може призвести до виникнення психосоматичних захворювань. Людина з цим драйвером не любить просити про допомогу, оскільки розглядає це як прояв слабкості, що є неприпустимим для цього драйверу.

«Намагайся» – для людини, що має цей драйвер, провідним є здійснення дій, вчинків, які вимагають від особистості значних «енергетичних» зусиль. При здійсненні певної діяльності такі люди будуть намагатись стовідсотково використовувати свій ресурс. Їм подобаються нові незнайомі завдання. На початку нової роботи вони дуже енергійні, активно включаються в роботу, але через деякий час, якщо відсутня новизна у роботі, втрачають інтерес до неї. Активність знижується, і вони починають шукати щось інше, нове, оригінальніше. В арсеналі таких людей є багато розпочатих справ, але лише незначна їх частина доводиться до логічного завершення. Найбільш яскраво це проявляється на рівні хобі: фактично немає такого заняття, яке продовжувалося б тривалий час.

«Поспішай» – проявом цієї драйверної поведінки є постійний «поспіх» та високий рівень «зайнятості» людини; така особистість завжди перебуває у активному русі, здійсненні певних дій, планів тощо. Люди із цим драйвером швидко думають та приймають рішення. Можуть запізнюватись на ділові зустрічі, роботу. Вони погано слухають оточуючих, часто закінчуючи речення за свого співрозмовника. Це не люди деталей, вони мислять «глобально». Швидкий темп виконання роботи та бажання здійснювати якомога більше одночасно, можуть призвести до виникнення стресу. Через велику завантаженість такі люди не встигають виконати всю роботу, припускаються помилок у процесі її виконання.

Дж. Хей (2020) зазначає, що драйверна поведінка – це те, що люди часто робили у дитинстві, для того, щоб порадувати дорослих. При нормальному рівні стресу драйвер стає сильною стороною. Хей (2020) наголошує на тому, що свої особистісно-професійні стилі можна свідомо спрямовувати на ефективне виконання професійних завдань та досягнення поставленої мети (Хей, 2020).

Як правило, людина має один або два особистісно-професійних стилів поведінки. Важливо усвідомлювати слабкі і сильні сторони своїх особистісно-професійних стилів і свідомо використовувати переваги цих стилів без потенційних проблем. Дж. Хей (2020) пропонує алгоритм ефективного використання своїх особистісно-професійних стилів: 1) усвідомлення своїх особистісно-професійних стилів поведінки; 2) розуміння сильних та слабких місць цих стилів поведінки; використання переваг стилів без потенційних проблем. Вона говорить, що потрібний якийсь період для тренування та опанування нових технік застосування своїх особистісно-професійних стилів поведінки.

Дж. Хей (2020) зазначає, що усвідомлення особистісно-професійних стилів дає великі можливості щодо ефективної взаємодії між людьми в організації та управління часом, яке допомагає раціонально використовувати наявний ресурс робочого часу. Окремо авторка виділяє важливість

дослідження особистісно-професійних стилів керівників організацій, що, на її думку, може допомогти працівникам зрозуміти динаміку їх взаємодії з керівником, а також дозволяє працівникам замислитися про те, як можна поліпшити свій стиль взаємодії з керівником, щоб краще відповідати його очікуванням, і, відповідно, поліпшити робочі стосунки.

Отже, дослідження своїх особистісно-професійних стилів допомагає усвідомленню патернів свого життєвого сценарію. Це дає можливість свідомо обрати стиль поведінки, потрібний на даний момент для досягнення своєї мети, та не бути залежним від свого «несвідомого плану життя», написаного у дитинстві, а також вибудовувати ефективну взаємодію з людьми, раціонально використовувати свій час та підвищувати рівень своєї ефективності в роботі організації.

Висновки:

1. Розглянуті особливості життєвих сценарії жінок говорять про гендерне програмування, яке «рекомендує» жінкам пасивну поведінку, орієнтацію на потреби інших, пристосування та програмування на відчуття себе безсилою.

2. Визначено, що особистісні та особистісно-професійні стилі поведінки використовуються жінками несвідомо, ще з дитинства. Усвідомлення своїх особистісно-професійних стилів поведінки та розуміння їх слабких і сильних сторін може допомогти свідомо обирати стилі поведінки, які потрібні на даний момент для досягнення поставленої мети та виконання організаційних завдань.

3. Визначено, що знання жінками своїх особистісно-професійних стилів поведінки може допомогти підвищити рівень своєї ефективності в роботі організації.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в проведенні емпіричних досліджень щодо визначення рівня вираженості особистісно-професійних стилів поведінки жінок.

Література

1. Берн, Э. (1999). *Игры, в которые играют люди: Психология человеческих взаимоотношений; Люди, которые играют в игры: Психология человеческой судьбы*. Москва: ФАИР-ПРЕСС.
2. Белавина, Т.І. & Васютинський, В.О. & Вінков, В.Ю. та ін. (2016). *Соціальна психологія бідності*: за ред. Васютинського, В.О. Київ: Міленіум.
3. Боднар, О. В. (2018). Типи жіночої ідентичності: психологічні особливості. *Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. пр. Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля*, 3(47), 3, 5-12.
4. Вайкофф, Х. (2019). Програмування статевих ролей у чоловіків та жінок. *Сценарії життя людей*. Харків: Ранок.
5. Вайкофф, Х. (2019). Банальні жіночі сценарії. *Сценарії життя людей*. Харків: Ранок.
6. Гіренко, С.П., Котелюх, М.О., & Петленко, О.В. (2015). Формування конструктивної стратегії поведінки особистості працівників ОВС. *Право і безпека*, 3 (58), 138-142.
7. Жебелева, П. В. (1997). Життєвий сценарій особистості: сутність та основні психологічні підходи. *Вісник післядипломної освіти: зб. наук. пр. Університету менеджменту освіти*, 9(2), 126-134.
8. Костіна, Т.О. (2011). Дослідження провідного драйверу особистості юнацького віку. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. Інституту психології імені Г. С. Костюка АПНУ України*, 1, 57, 92-100.
9. Костіна, Т.О. (2019). Гендерна складова життєвого сценарію особистості: жіночі сценарії. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. Інституту психології імені Г. С. Костюка АПНУ України*, 1, 53, 74-80.
10. Макаров, В., & Макарова, Г. (2008). *Транзактний аналіз – восточная версия*. Москва: Альма Матер.
11. Мёрдок, М. (2021). *Дочери своих отцов: как разорвать связующие узы*. Москва: Касталия.
12. Стюарт, Я. & Джойнс, В. (1996). *Транзактний аналіз*. Санкт-Петербург: Соціально-психологічний центр.
13. Фалько, Н.М. (2015). Гендерна ідентифікація як чинник гармонізації соціальних відносин та життєвого простору особистості. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, Серія 12: Психологічні науки*, 2(47), 49 – 55.
14. Хей, Дж. (2020). *Транзактний аналіз для тренерів*. Санкт-Петербург: Метаноя.
15. Штайнер, Клод (2019). *Сценарії життя людей*. Харків: Ранок.
16. Kahler, T., & Capers, H. (1974). The Miniscript. *Transactional Analysis Journal*, 4, 1, 26-42.
17. Temple, C. (2015). Celebrating Functional Fluency and Its Contribution to Transactional Analysis Theory. *Transactional Analysis Journal*, 45:1, 10-22.

References

1. Bern, E. (1999). *Igry, v kotorye igrayut ludi: Psikhologia chelovecheskikh vzaimootnoshenii; Lyudi, kotorye igrayut v igry: Psikhologia chelovecheskoi sudby* [Games that people play: Psychology of human relationships; People who play games: Psychology of human destiny]. FAIR-PRESS. [in Russian]
2. Belavina, T. I., Vasutynsky, V. O., & Vinkov, V. Yu. (2016). *Sotsialna psykholohiya bidnosti* [Social psychology of poverty]. Milenium. [in Ukrainian]

3. Bodnar, O. V. (2018). Typy zhinochoi identychnosti: psykhologichni osoblyvosti [Types of female identity: psychological features]. *Teoretychni i prykladni problemy psykhologii: zb. nauk. pr. Skhidnoukrayinskogo natsionalnogo universytetu im. V. Dalya*, 3(47), 5-12. [in Ukrainian]
4. Vaikoff, Kh. (2019). Programuvannya statevykh rolei u cholovikiv ta zhinok [Programming gender roles in men and women]. *Stsenarii zhyttya ludei*. Ranok. [in Ukrainian]
5. Vaikoff, Kh. (2019). *Banalni zhinochi stsenarii* [Banal female scenarios]. Ranok. [in Ukrainian]
6. Girenko, S. P., Kotelyukh, M. O., & Petlenko, O. V. (2015). Formuvannya konstruktivnoi strategii povedinky osobystosti pratsivnykiv OVS [Forming a constructive strategy of police officers' behavior]. *Pravo i bezpeka*, 3,(58), 138-142. [in Ukrainian]
7. Zhebeleva, P. V. (1997). Zhyttevyi stsenarii osobystosti: sutnist ta osnovni psykhologichni pidkhody [Life scenario of the individual: the nature and basic psychological approaches]. *Visnyk pislyadyplomnoi osvity: zb. nauk. pr. Universytetu menedzhmentu osvity*, 9(2), 126-134. [in Ukrainian]
8. Kostina, T. O. (2011). Doslidzhennya providnogo draiveru osobystosti yunatskogo viku [A study on the leading driver in adolescence]. *Aktualni problemy psykhologii: zb. nauk. pr. Instytutu psykhologii imeni G. S. Kostyuka APN Ukrayiny*, 1, 57, 92-100. [in Ukrainian]
9. Kostina, T. O. (2019). Genderna skladova zhyttyevogo stsenariu osobystosti: zhinochi stsenarii [Gender component of the life scenario of the individual: women's scenarios]. *Aktualni problemy psykhologii: zb. nauk. pr. Instytutu psykhologii imeni G. S. Kostyuka APN Ukrainy*, 1, 53, 74-80. [in Ukrainian]
10. Makarov, V., & Makarova, G. (2008). *Tranzaktnyi analiz – vostochnaya versia* [Transaction analysis - the eastern version]. Alma Mater. [in Russian]
11. Myordok, M. (2021). *Docheri svoikh ottsov: kak razorvat svyazuyushchie uzy* [Daughters of their fathers: how to break the bonds]. Kastalia. [in Russian]
12. Stuart, YA. & Dzhoins, V. (1996). *Tranzaktnyi analiz* [Transactional analysis]. Sotsialno-psikhologicheskii tsentr. [in Russian]
13. Falko, N. M. (2015). Genderna identyfikatsia yak chynnyk garmonizatsii sotsialnykh vidnosyn ta zhyttyevogo prostoru osobystosti [Gender identification as a factor in harmonizing social relations and living space of the individual]. *Naukovyi chasopys Natsionalnogo pedagogichnogo universytetu im. M.P. Dragomanova, Seria 12: Psykhologichni nauky*, 2(47), 49-55. [in Ukrainian]
14. Khei, Dzh. (2020). *Tranzaktnyi analiz dlya trenerov* [Transactional analysis for coaches]. Metanoia. [in Ukrainian]
15. Shtainer, K. (2019). *Stsenarii zhyttya ludei* [People life scenarios]. Ranok. [in Ukrainian]
16. Kahler, T., & Capers, H. (1974). The Miniscript. *Transactional Analysis Journal*, 45(1), 26-42.
17. Temple, C. (2015). Celebrating Functional Fluency and Its Contribution to Transactional Analysis Theory. *Transactional Analysis Journal*, 45(1), 10-22.

Відомості про автора

Клименко Наталія Геннадіївна, аспірантка Інституту психології імені Г.С. Костюка Національної академії педагогічних наук України, Київ, Україна.

Klymenko, Natalia Gennadiivna, PhD student, G.S. Kostyuk Institute of psychology of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

E-mail: nk.psychol@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1897-3201>

Отримано 1 липня 2021 р.
Рецензовано 2 вересня 2021 р.
Прийнято 6 вересня 2021 р.